

EÖTVÖS LÓRÁNT TUDOMÁNYEGYETEM
TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
SZOCIOLÓGIA DOKTORI ISKOLA

A NEGYEDIK ÚT.

**Az egocentrikus kapcsolati háló vizsgálata
a „network napló” módszer alkalmazásával**

Doktori értekezés tézisei

Készítette:

Huszi Éva

Témavezetők:

Dr. Angelusz Róbert DSc

Prof. Utasi Ágnes DSc

Nyíregyháza, 2012

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

Kutatásom tárgya egy olyan módszer hazai adaptálása, mely az egocentrikus kapcsolathálózatok hatékony megismerését tűzi ki célul.

A hazai hálózatelméleti megközelítés egyik jeles képviselőjével, Angelusz Róberttel (1939-2010) való konzultációim során merült fel egy olyan módszer kidolgozásának az ötlete, mely az egocentrikus kapcsolati hálót mérő általános módszerek (generátorok) egyik nagy hiátusát lenne hivatott pótolni. Nevezetesen a kapcsolathálózati kutatások során alkalmazott technikák, módszerek validitásának, érvényességének növelése merült fel igényként. Az fogalmazódott meg, hogy az egocentrikus kapcsolati háló kutatására alkalmazott módszerek az egyént körülvevő kapcsolatrendszernek csak egy kis szeletét mutatja be, kell tehát egy olyan metódus, mellyel a network szélesebb körét lehet vizsgálni. A validitással kapcsolatban elsősorban a terjedelmi érvényesség problematikája merült fel, azaz, hogy az eddig alkalmazott mérőeszközök mennyire fogják át, fedik le az egocentrikus kapcsolati háló, mint vizsgált jelenség jelentéstartományát.

Célom tehát, egy olyan vizsgálati módszer kidolgozása és tesztelése volt, mely növeli a network vizsgálatok validitását, és amelynek segítségével lényegesen bővebb kapcsolati elemszámhoz juthatunk, mint a leggyakrabban használt generátor típusú módszerekkel. A módszer munkacíme, majd végleges elnevezése is, a network napló lett. A naplóval a megkérdezettek kapcsolatrendszeréről gyűjtünk adatokat, méghozzá úgy, hogy nem szabunk korlátokat arra nézve, hogy milyen típusú kapcsolatokat kell bejegyezni.

Disszertációm témája tehát ennek a napló módszernek a hazai fejlesztése, tesztelése, illetve annak bizonyítása, hogy a naplóval az egocentrikus kapcsolati háló részletes és aktív tartománya ismerhető meg. Dolgozatomban elsősorban magának a módszernek a működésével foglalkozom, mely feltételezéseim szerint közelebb visz az egyéni kapcsolatháló mélyebb megismeréséhez. Célom tehát a network napló működésének bemutatása, illetve a módszerrel megismert tágasabb kapcsolati háló méretének, összetételének elemzése.

Az egyik legfontosabb kérdés, mely a napló módszer hazai adaptálása kapcsán felmerült az volt, hogy vajon fog-e működni a módszer, azaz a megkérdezettek szívesen és nem melleleg hatékonyan, informatívan, minél megbízhatóbban kitöltik-e az általam összeállított és megszerkesztett naplót.

A következő kérdés, amely felmerült az volt, hogy amennyiben a módszer működik, akkor vajon mennyiben lehet másabb adatokhoz jutni vele, mint az általában használt generátor

típusú adatgyűjtési módszerekkel. A kiinduló feltételezésem ezzel kapcsolatban az volt, hogy a naplóba nem csupán az erős, de a gyenge kötések is bekerülnek a napló vezetésének időszakában. Úgy gondoltam, hogy a naplóval az egyének aktív kapcsolatait lehet leginkább letapogatni, mely nem korlátozódik a napi rutin kapcsolatokra és a klasszikus értelemben vett erős kötésekre (közeli családtagok, közeli barátok). Ezen kívül feltételeztem, hogy a naplós módszerrel az egocentrikus kapcsolati háló nagyobb és aktivitást mutató szeletét lehet „befogni”, mint az egyéb módszerekkel. Fu vizsgálatai is megerősítették ezeket a feltételezéseket (Fu, 2007, 2009).

Célként fogalmazódott meg az aktuális kapcsolatok és a névgenerátorral mérhető kapcsolatok együttes vizsgálata, azaz a naplós módszer és a névgenerátor együttes alkalmazása. Ezzel kapcsolatban azt feltételeztem, hogy a két módszerrel gyűjtött adatok csak némiképp fedik le egymást, így együttes alkalmazásuk hozzájárul az egocentrikus network szélesebb körű megismeréséhez.

Disszertációmban alapvetően két dologra vállalkoztam:

1. bizonyítani próbáltam azt, hogy a naplós módszer hazai viszonyok között is működik, elemzem a napló, mint módszer működését. Mint ilyen, a dolgozat egyrészt felderítő jellegű (Babbie, 1999).
2. bizonyítani próbáltam, hogy a naplós módszer alkalmas arra, hogy hatékonyan mérje az egyént körülvevő aktuális kapcsolati hálót. A bizonyítást az ugyanazzal a személlyel (142 fő) felvett naplóval illetve a névgenerátorral gyűjtött adatok statisztikai elemzésével végzem. Foglalkozom az egoháló terjedelmének, méretének, összetételének vizsgálatával a két módszer segítségével feltárt adatok elemzésével, illetve a napló módszerrel megismert erős és gyenge kapcsolatok részletes elemzésével. Ezek alapján a dolgozat tehát leíró jellegű is (Babbie, 1999).

Mire nem vállalkozom, miről nem szól a disszertáció

Nem próbálom bizonyítani az általam fejlesztett és tesztelt módszer elsőségét, „jóságát” bármelyik más, az egocentrikus kapcsolati háló feltárására irányuló módszerrel szemben. Így nem áll szándékomban az sem, hogy a disszertációm alapjául szolgáló kutatásban alkalmazott névgenerátor és napló módszer eredményeit olyan szempontból vessem össze, hogy abból valamelyik módszer elsőbségére lehessen következtetni.

Kiinduló hipotéziseimet alapvetően két csoportra osztottam:

- 1) a network napló, mint módszer működésével kapcsolatos kérdések, feltételezések (H1.; H1.1; H3.; H2.1.)
- 2) a network naplóval megismerhető kapcsolati háló méretét, összetételét vizsgáló kérdések (H2.; H4.; H5.; H6.; H6.1.)

H1. A network napló, mint módszer jól alkalmazható hazai viszonyok között is az egocentrikus kapcsolati háló feltárására.

H1.1. A napló módszer bizonyos társadalmi csoportok esetében jobban működik, míg más csoportoknál nehezebben. Egyes társadalmi csoportoknál hatékonyabban lehet mérni naplóval az aktuális network-öt, mint másoknál.

H2. A network naplóval részben másabb típusú kapcsolatokat lehet megismerni az egyének kapcsolati hálójában, mint a hagyományosnak számító névgenerátor módszerekkel. Ezek a kapcsolatok az egyén aktuális és aktív kapcsolatai.

H2.1. A network naplóval megismerhető az egyének aktív kapcsolatrendszere, mely nem korlátozódik a napi rutin kapcsolatokra.

H3. A network naplóval nem csupán az ego-alter kapcsolatokat, mint diadikus viszonyok jellemzőit, de az adott kontaktus részleteit, háttér információit is fel lehet tárni.

H4. A network naplóval az egocentrikus kapcsolati háló széles és aktuális tartománya ismerhető meg.

H5. A network naplóba bejegyzett alterek alkotta kapcsolati háló összetétele, szelektivitása, eltér az ugyanazzal az egyénnel felvett névgenerátorban megjelölt mások alkotta kapcsolati háló méretétől és összetételétől.

H6. A network naplóval az egyéneknek mind az erős, mind pedig a gyenge kapcsolatai is megismerhetők egyidejűleg. A hagyományosnak számító erős és gyenge kapcsolatok között elhelyezkedő kötéstípusok egy része is megismerhetővé válik.

H6.1 A network napló és a névgenerátor együttes alkalmazása hozzájárul az egocentrikus network hatékony és széleskörű megismeréséhez.

II. Az elvégzett vizsgálatok, elemzések rövid leírása, a feldolgozás módszerei

A kutatási minta

2010 tavaszán 67 nyíregyházi lakos töltött ki network naplót ebből 60 fő névgenerátor típusú kérdőívet is kitöltött. A kutatást 2011 őszén folytattuk tovább, melynek során újabb 82 naplót, illetve névgenerátort sikerült felvenni ugyancsak nyíregyházi lakosok körében. Az elemzések során a két időszakban felvett adatokat egy közös adatbázisban kezeltem, így 142 megkérdezett által kitöltött névgenerátor és network napló került elemzésre.

Hipotézisvizsgálatok, elemzések, elemzési módszerek

A H1. hipotézis igazolására első körben több alkalomból álló tesztméréseket végeztem.

A tesztelés szakaszai:

1. *szakasz* - Nyíregyházán, az Albérlők Házában kértem meg 2 önként vállalkozót, illetve Fehérgyarmaton 3 főt, hogy vezessék a naplót egy hétig. Ehhez az 5 naplóhoz névgenerátor is készült. Az 5 fő átlagos network mérete a névgenerátor alapján 15,4 volt, a napló alapján 31,8. Ebben a szakaszban még arra voltunk kíváncsiak, hogy egyáltalán működik-e és ha igen, akkor hogyan a napló. A napló az egok kapcsolatrendszerének egy tágasabb és aktívabb szeletét tudta „befogni” a vizsgált esetekben.
2. *szakasz* – Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar szociális munkás szakos hallgatói (25 fő) töltöttek ki önként naplókat. Ebben a szakaszban a napló működését teszteltük: kik és hogyan tudják tölteni a naplókat, milyen kérdések merülnek fel a napló vezetése közben.
3. *szakasz* – saját ismerősi körömben (közelebbi és távolabbi ismerősök) kértem meg egyéneket, hogy vezessék egy hétig a naplót. Ebben a szakaszban volt újabb 8 fő, akik névgenerátort is kitöltöttek, így az átlagos network méretet itt is lehetett vizsgálni. Naplóval 30,1 volt az átlagos network méret a 8 ego tekintetében, míg névgenerátorral átlagosan 10,75 nevet jelöltek meg a megkérdezettek.

A tesztelési szakasz összefoglalóan

A tesztelés során 38 fő töltött ki naplót. A tesztelés alapvető tapasztalatai a naplóvezetést illetően:

Nehézségek

- nehezen tudják önállóan, támpontok nélkül tipizálni a kapcsolatokat

- nehezen tudják felidézni, hogy kit honnan ismernek, honnan datálódik a kapcsolat (elsősorban a nem családi kapcsolatokra vonatkozóan)
- férfiakat nehezebb rávenni a naplózásra.

Pozitívumok, lehetőségek

- Az előzetes tesztelések során biztató eredményként jelent meg az informativitás, a bővebb információ mennyiség is a kapcsolathálózatokra vonatkozóan. A tesztelés során egyesek (főleg a nők) a naplót, mintegy igazi naplóként vezették. Egy-egy naplót olvasva az adott egyénnek szinte az egész hetét részleteiben meg lehetett ismerni: kivel hol, mikor, miért találkozott, miről beszéltek, kik voltak még jelen, stb.
- A network napló heti keresztmetszetet ad a vizsgált egyének kapcsolathálójának méretéről, működéséről, jellemzőiről.
- További előnye a módszernek, hogy segítségével letapogathatóvá válnak a horizontális és vertikális kommunikációs csatornák: milyen élethelyzetből, társadalmi helyzetből kivel, kikkel kommunikálnak az egyének.
- A napló aktuális és bizonyos szempontból szezonális képet ad az egocentrikus kapcsolati hálók dinamikájáról (új kapcsolatok) és statikájáról (régi kötések). (Lásd még Fu, 2007).

H1.1. A napló módszer bizonyos társadalmi csoportok esetében jobban működik, míg más csoportoknál nehezebben.

Kikkel lehet jól naplózni?

Megvizsgáltam, hogy vannak-e olyan demográfiai változók (ego neme, kora, iskolai végzettsége, családi állapota, gazdasági aktivitása), melyek alapján szignifikáns különbségeket lehet kimutatni az átlagosnál nagyobb network-öt (network méret) lejegyzők és az adott változók között.

Egyedül az ego iskolai végzettsége alapján lehetett szignifikáns különbséget megállapítani: minél magasabb az egyén iskolai végzettsége, annál nagyobb extenzitású hálót jegyzett fel egy hét leforgása alatt.¹

Ez azonban valószínűleg összefügg azzal, hogy a magasabb iskolai végzettségűek alapvetően nagyobb kapcsolati hálóval rendelkeznek, mint az alacsonyabb iskolai végzettségűek, tehát az eredmény nem tekinthető annak bizonyítékául, hogy a magasabban kvalifikáltabbak jobban vezetik a naplót, mint más iskolai végzettségű egyének.

¹ (F=7,163; df=2; p=0,001)

Az alterek számának és a bejegyzések számának alakulása

	Teszt N=38	adatfelvétel 2010 tavasz N=60	adatfelvétel 2011 őszi N=82
Network méret (=alterek száma)			
mean	30	21,5	15,7
Std.dev	14,6	16,4	8,5
min	2	2	4
max	64	93	54
Bejegyzések száma			
mean	72	41	37
Std.dev	18,9	26	17,2
min	12	3	9
max	198	126	92

H2. hipotézis

A network naplóval részben másabb típusú kapcsolatokat lehet megismerni az egyének kapcsolati hálójában, mint a hagyományosnak számító névgenerátor módszerekkel. Ezek a kapcsolatok az egyén aktuális és aktív kapcsolatai.

A kapcsolatháló összetétele a névgenerátor és a napló adatai alapján (a kapcsolat típusa; gyakoriság, szorosság, fizikai közelség)

A legfontosabb indok, ami miatt a névgenerátorral való összevetést választottam az, hogy a napló módszer előzetes tesztelése során bejövő eredmények azt mutatták, hogy sok, klasszikusan az erős kötéshez sorolt kapcsolatot hoz be a napló is, de azokon felül vannak olyan bejegyzett alterek, akik nem sorolhatók egyértelműen sem az erős, sem pedig az általánosan elfogadott tipológia másik végletéhez tartozó gyenge kötésekhez sem. Alapvetően ezek a kötéstípusok érdekesek leginkább a téma szempontjából: kik alkotják az egyén társas kapcsolatrendszerét és milyen erősek, ha úgy tetszik, milyen intenzitásúak ezek a kapcsolatok?

A kapcsolat típusa (alter színt)

Kiindulópont: a napló az erős kötések mellett lényegesen nagyobb arányban hoz gyenge kötések is. A névgenerátor hét, általam alkalmazott szituációja alapján legtöbbször közeli barátot jelöltek meg, majd az egyéb rokon kategória következett. Ez utóbbi kategóriába leggyakrabban olyanok kerültek, mint a nagyszülő illetve az unoka.

A napló módszerrel megjelölt altereket a megkérdezettek leggyakrabban az egyéb kategóriába sorolták. Ebbe a kategóriába sorolták a különböző szakmák, szolgáltatások képviselőit, mint a postás, boltos, orvos, ápoló, fodrász, cukrász, zöldséges, stb., illetve az olyan kapcsolati típusokat, melyek a megkérdezett munkájához köthetők, mint az ügyfél, kliens, vállalkozó, az

egyszerűen „ismerős”-ként megjelöltek illetve a valóban egyéb, sehová nem sorolható altereket. Az egyéb kategóriába tartozó alterek aránya az egocentrikus networkben összefügg a naplóval mért network mérettel: minél nagyobb heti network-öt mért a napló, annál gyakoribb a hálóban az egyéb kategóriába tartozók aránya.² Megvizsgáltam, hogy a kapcsolat típusa szerint kik azok, akik mind a névgenerátorban, mind pedig a naplóban szerepelnek. A két változó között közepesen erős, szignifikáns kapcsolat van.³ A közeli családtagok nagy része szerepel mindkét módszer esetén, tehát az alapvetően az erős kötésekhez sorolható személyek nagy valószínűséggel szerepelnek mindkét esetben. Ez azonban nem meglepő, lévén a névgenerátor elsősorban az erős kötések mértékeit, a naplóba pedig bizonyára feljegyzésre kerülnek azok az alterek, akikkel az egyén közeli családi kapcsolatban áll.

A naplós módszerrel megjelölt széles egyéb kategória jó mutatója annak, hogy milyen típusú kapcsolatokból hozott be többet ez a módszer. Míg a névgenerátorban a megkérdezettek inkább az erős kapcsolataikat sorolták fel az alkalmazott szituációkhoz alkalmazkodva, a naplóban megjelöltek olyan kapcsolatokat is, melyek egy más minőségű ego-alter diadikus kapcsolatot jelentenek.

Ego-alter kapcsolat gyakorisága (alter szint)

Kiindulópont: a naplóba olyan alterek kerülnek, akikkel az egyénnek aktívabb a kapcsolata. A megkérdezettek az általuk megjelölt alterekkel mindkét alkalmazott módszer szerint leggyakrabban napi rendszerességgel tartják a kapcsolatot. Különbség van azonban a névgenerátorban és a naplóban megjelöltekkel való gyakori kapcsolattartás arányában: a névgenerátorban megjelöltekkel, azaz azokkal, akikre bizonyos élethelyzetekben a megkérdezettek megítélése szerint számíthatnak, gyakoribb a napi, rendszeres kapcsolattartás, mint a naplóban megjelöltekkel. Mindezt úgy is értelmezhetjük, hogy a névgenerátorban megjelölt erős kapcsolatokkal – a korábbi kutatásokkal összhangban -, a gyakori találkozás is együtt jár. A naplóba bekerültek között kisebb arányban vannak azok, akikkel ego naponta tartja a kapcsolatot, ami utal arra, hogy a naplóban valóban bekerülnek az olyan személyek is, akik nem feltétlenül tartoznak a gyakori találkozással jellemezhető alterek közé.

A kapcsolatok szorossága (alter szint)

Kiindulópont: a naplóba bejegyzett kapcsolatok átlagos szorossága kevésbé lesz erős. Az ego-alter kapcsolat szorosságát a megkérdezettnek minden egyes - a névgenerátorba vagy a

² Pearson Corr.= 0,336; p=0,000

³ Chi-square=574,690; df=14; Cramer's V=0,474; p=0,000;

naplóba bekerült - alterrel kapcsolatban értékelni kellett egy 1-től 5-ig terjedő skálán, ahol az 1-es érték azt jelentette, hogy egyáltalán nem szoros az adott diadikus kapcsolat, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon szoros az adott az adott kapcsolat. A kapcsolatok szorosságát értékelve tehát nincs számottevő különbség a névgenerátorban és a naplóban bejegyzett alterek között, mindkét módszerben szereplő személyek majd' háromnegyedével szoros kapcsolata van a megkérdezettnek. Ez azért érdekes, mert a naplóba lényegesen több olyan kapcsolat került bejegyzésre, amelynek nem feltétlenül kellene szorosnak lennie. Úgy tűnik, tehát, hogy azok az alterek kerültek bejegyzésre, akik – legyenek bár futó találkozások, ismeretségek – valamilyen pozitív viszonyulás mutatkozik ego részéről.

Fizikai közelség (alter szint)

Kiindulópont: mindkét módszerrel hasonló arányban található a fizikailag az egohoz közeli alterek. Mindkét mérési módszer tartalmazott arra irányuló kérdést, hogy milyen közel illetve messze lakik a megnevezett alter egótól. A két módszerrel megjelölt alterek tehát hasonló arányban tartoznak az ego fizikailag közel mondható környezetéhez, ha azt vesszük közelinek, akikkel ego egy településen él.

Elérhető kapcsolatok (alter szint)

Kiindulópont: a névgenerátorban magasabb lesz azon alterek aránya, akikkel ego egy településen él és gyakran találkoznak. A társas támogatás szempontjából fontos kérdés, hogy a megkérdezettek által megnevezett személyek milyen könnyen vagy nehezen érhetők el ego számára. Azokat a kapcsolatokat tekintetem elérhetőnek, akikkel az ego egy településen él és legalább hetente többször találkozik vele. A névgenerátorban megjelölt alterek 68%-a sorolható az elérhető kapcsolatok közé, azaz olyan alterek, akik az egohoz hasonlóan ugyancsak Nyíregyházán élnek, és akikkel ego hetente többször is találkozik. A várakozásnak megfelelően a naplóba bejegyzett altereknek csupán valamivel több, mint fele (55%) sorolható a fenti meghatározás szerint az elérhető kapcsolatok közé. A naplóba tehát nem feltétlenül azok a kapcsolatok kerültek bejegyzésre, akik az megkérdezett körüli, klasszikus értelemben vett erős kötések közé tartoznak.

A fenti hipotézis vizsgálatához a továbbiakban összevettem a névgenerátorban és a naplóban felsorolt altereket. Arra voltam kíváncsi, hogy vajon a két módszer mennyire hozza ugyanazokat a kapcsolatokat, illetve másik szempont, hogy milyen elemekkel gazdagítja egyik módszer a másikat.

A névgenerátorban és a naplóban megemlített személyek „lefedettsége”

Alterek, akik csak a naplóban szerepeltek

A naplóban megemlítettek közül minden harmadik alter (31%) szerepelt ugyanazon ego által kitöltött névgenerátorban is, azaz a naplóban említettek nagy része (69%) a névgenerátor kérdéseire képest új kapcsolatot jelent. Úgy tűnik, tehát, hogy az erős kötéseken, véleményem szerint a névgenerátorban megjelölt vélelmezett kapcsolatokon kívül, jelentős a naplóban megjelölt új alterek aránya.

Alterek, akik mind a névgenerátorban, mind a naplóban szerepeltek

A naplóban és a névgenerátorban megjelölt altereket tartalmazó adatbázisból aggregálással nyertem azt az egoháló szintű változót, mely azt mutatja, hogy az egyes egohoz tartozó alterek hány százalékát tartalmazza az egyik illetve a másik módszer. A megkérdezettek körében, a naplóban megjelölt altereknek átlagosan 36,6%-a (std.dev.=0,2172) szerepelt a névgenerátorban is. Az egokat (N=142) a névgenerátorban és a naplóban is szereplő alterek átlagos megjelenési aránya alapján 4 csoportra osztottam:

1. nagyon kevés átfedés az alterek között
2. félig átfedés
3. inkább átfedések
4. nagyon sok átfedés

A megkérdezettek nagyobb része esetén beszélhetünk a névgenerátorral illetve a naplóval gyűjtött adatok maximum felének egyezéséről. A két módszerben megjelölt alterek tehát nem feltétlenül egyeznek meg, a napló új elemeket tartalmaz a névgenerátorhoz képest.

A network mérete és a két módszerrel gyűjtött adatok közötti átfedést mutató változó között negatív irányú szignifikáns összefüggés van: minél nagyobb az egocentrikus háló mérete a naplós adatok alapján, annál kevesebb átfedést tartalmaz a két módszer.⁴

Alterek, akik csak a névgenerátorban szerepeltek

Természetesen a névgenerátorban is vannak olyan alterek, amelyek a naplóban nem jelennek meg. A névgenerátorban megjelölt alterek 36,5%-a nem szerepel ugyanazon személy által kitöltött naplóban, nagy részüket (63,5%) tehát a napló módszer is behozza. A névgenerátorral felmért támogató kapcsolati háléhoz tartozó egyénekkal a megkérdezettek nagy valószínűség

⁴Pearson Corr.=-0,375; p=0,01

szerint találkoztak is a napló módszerrel vizsgált héten. Ezek a kapcsolatok tehát eleget tesznek az erős kötések azon kívánalmainak is, hogy gyakori találkozás valósul meg.

A két módszerrel felmért egocentrikus kapcsolati háléhoz tehát zömében olyan személyek tartoznak a megkérdezettek esetén, aki a vizsgált személyek támogató, de egyben aktív és aktuális networkjét is gazdagítják. A megkérdezettekkel kapcsolatban elmondható, hogy a névgenerátorban feltüntetett altereknek valamivel több mint harmada (36,5%) olyan kapcsolat, akivel a találkozás nem rendszeres, hiszen a naplóval vizsgált héten az adatok szerint nem volt megvalósuló kontaktus. Ezeket a kapcsolatokat nevezhetjük az ego által bizonyos helyzetekben vélt támogató kapcsolatainak. Ezek a kapcsolatok bekerülnek ugyan az egyén névgenerátorral mért kapcsolati hálójába, de nem biztos, hogy ezekre a kapcsolatokra az egyén valóban számíthat is a megjelölt esetekben.

A mintába került férfiakra, a középkorúakra (50-59 évesek) illetve az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezőkre jellemzőbb az, hogy nagy az átfedés a két módszerrel megjelölt alterek tekintetében. Az iskolai végzettséggel kapcsolatban érdemes arra felfigyelni, hogy amint azt a későbbiekben látni fogjuk, körükben szignifikánsan alacsonyabb a megjelölt alterek száma, azaz kisebb a network méretük.

H.2.1. A network naplóval megismerhető az egyének aktív kapcsolatrendszere, mely nem korlátozódik a napi rutin kapcsolatokra.

A találkozások tényleges gyakorisága

A naplós adatfelvételtől megismerhető az ego-alter kapcsolatokra vonatkozó tényleges találkozási gyakoriság, tehát az, hogy egy-egy naplóban megjelölt személlyel a megkérdezett hányszor találkozott az adott héten. Az általában feltett kérdéstől tehát, hogy „általában milyen gyakran beszélgetnek/találkoznak” a napló arról is információt ad, hogy az adott alterrel a vizsgálati idő alatt a megkérdezettek ténylegesen hány alkalommal találkoztak:

- a naplóban megnevezett személyekkel a naplót kitöltők leginkább egy alkalommal találkoztak a vizsgált héten, az esetek 60%-a sorolható ide.
- azoknak az altereknek az aránya, akikkel a megkérdezett az adott héten minden nap találkozott, csupán 8%. Ide alapvetően a házastársak, gyermekek és a szülők, azaz a közeli családtagok tartoznak.
- a naplóba tehát elsősorban nem a rutinkapcsolatok kerültek be.

Két szempontból vizsgáltam a naplókából megismert kapcsolati háló kiterjedését:

1. bejegyzett alterek száma
2. bejegyzett kapcsolatok (=találkozások) száma

A naplóba bejegyzett alterek száma az összes megkérdezett naplója (N=142) alapján több mint 2580 alter. A naplóba egy hét alatt bejegyzett összes találkozás/beszélgetés/kontaktus száma ugyancsak a 142 napló adatai alapján majdnem öt és félezer volt.

2. táblázat

A kapcsolati háló extenzitása

Kapcsolatok, találkozások	N
Bejegyzett alterek száma összesen	2580
átlag	18
min.	2
max.	93
Bejegyzett kapcsolatok (=találkozások) száma összesen	5451
átlag	38
min.	3
max.	126

Fu alapján saját szerkesztés (Fu, 2007:210)

Kik jegyeztek be több altert?

A megkérdezettek (N=142) naponta, átlagosan 2,46 másik emberrel találkoztak a naplózás hetében. (std.dev.=1,0985) Ha megvizsgáljuk a napi kapcsolatok átlagos kiterjedtségét, megállapítható, hogy a férfiak, a 40-49 éves korosztályhoz tartozók és az élettársi kapcsolatban élők jegyezték be a legtöbb személyt a naplóba.

Kik jegyezték be több kapcsolatot/találkozást?

A vizsgált, egy hetes periódus alatt a férfiak, a fiatalabbak és a magas iskolai végzettséggel rendelkezők az átlagostól több kapcsolatot jegyezték fel.

H.3. hipotézis. A network naplóval nem csupán az ego-alter kapcsolatokat, mint diadikus viszonyok jellemzőit, de az adott kontaktus részleteit, háttér információit is fel lehet tárni.

Ebben a részben elsősorban azokat a változókat vizsgálom részletesebben, melyeket a későbbiek folyamán a kapcsolati háló összetételének leírása során alkalmazok.

Az Ego-Alter kapcsolat jellemzői – a diadikus kapcsolat szorossága, intimitása

Az ego-alter kapcsolat szorosságát, intimitását a hagyományosnak számító kérdések mellett (a kapcsolat természete/típusa; a találkozás/beszélgetés gyakorisága; a kapcsolat szorossága 1-5-ig skálán) egyéb, az alább bemutatásra kerülő változók mentén vizsgáltam a napló

névinterpretáló kérdéseinek egy részével. A megkérdezetteknek lehetősége volt arra, hogy a naplóba bejegyzett személlyel kapcsolatban olyan jellemzőket is megadjon, mely az adott kapcsolat szorosságára, a két ember közötti viszony bensőségességére utalhat.

Az ismeretség időtartama

A naplóban megjelölt alterek legnagyobb részét (79%) évek óta ismeri a válaszadó. A napló módszerrel eredeti várakozásom szerint nagyobb arányban kellett volna bekerülni olyan altereknek a módszer révén megismerhető kapcsolatok közé, akikkel rövidebb az „ismeretség” időtartama. Ezek a kapcsolatok mutatták volna ugyanis a dinamikát, azaz az új ismeretségek, kapcsolatok megjelenését az adott egyéni kapcsolathálóban. A mintába került megkérdezettek egyharmada (33%) volt olyan, aki legalább egy ilyen jellegű kapcsolatot feljegyzett. Nagyobb arányban voltak a nők, a középiskolai végzettséggel rendelkezők, a házasok, a fiatalabbak, a gazdaságilag aktívak, illetve az alacsonyabb multi funkcionalitással bíró kapcsolati hálóval rendelkezők között olyanok, akik bejegyezték futó kapcsolatokat is a naplóba.

Alter lakóhelyének ismerete, mint az intimitás egyik mérőszáma

A megkérdezetteket leíró változók közül a kor az, mely szignifikáns összefüggést mutat a vizsgált kérdéssel, azaz, hogy járt-e már ego a megjelölt alterek lakásán.⁵ Az adatok szerint a kor előrehaladtával növekszik azon alterek aránya, akiknek háztartásában az adott egyén már járt. Az idősök kapcsolatrendszerében alapvetően a közeli családtagok vannak jelen, tehát ez magyarázhatja azt, hogy az általuk megjelölt alterek nagyobb részénél már járt is a megkérdezett. A vizsgált kérdés szignifikánsan összefügg az adott kapcsolatháló multi funkcionalitásával is⁶: a nagyobb multi funkcionalitást mutató kapcsolathálóval rendelkező egyének az általuk megjelölt személyek többségénél járt is.⁷

Fontos dolgok megbeszélése, mint az intimitás másik fontos mutatója

A megkérdezettek a naplóban megjelölt személyek felével (49,7%) megbeszélnek számukra fontos dolgokat, másik felével (50,3%) pedig inkább nem. Arról, hogy ego megbeszélne-e számára fontos dolgokat a megnevezettel, csak a naplóban kérdeztem a válaszadókat:

⁵ Chi-square=23,497; df=10; Cramer's V=0,290; p<0,01

⁶ Multifunkcionálisnak tekintem azt a kapcsolatot, melyet a megkérdezett a névgenerátorban alkalmazott szituációk közül legalább kettőben megnevezett. A névgenerátorban megjelölt alterek 58,2%-a sorolható a multifunkcionális kapcsolatok közé, azaz olyan kapcsolatot jelent, melytől az általam felsorolt szituációk közül legalább kétféle segítséget kaphat az egyén.

⁷ Pearson Corr.=0,343; p=0,000

össességében az alterek felével beszélne meg ego fontos dolgot. Ha a szűkebb családtagokat nem számítjuk, a megkérdezettek az általuk a megjelöltek jelentős részével, 43%-ával beszélne meg számára fontos dolgokat. Akik tehát bekerültek a naplóba, azok leginkább bizalmas kapcsolatok. A kapcsolat természete és a fontos dolgok megbeszélése között szignifikáns kapcsolat van akár bele számítjuk a közeli családtagokat, akár nem.⁸

Az ego-alter aktuális találkozás jellemzői

A naplót kitöltők olyan kapcsolatokat jegyeztek tehát fel leginkább, melyek elsősorban a saját lakásukhoz, saját munkahelyükhöz kötődnek. Lehetséges, hogy ezeket a találkozásokat könnyebben fel lehet idézni, illetve jobban kötődnek az egyén napi rutinjához. A napló jobb működése érdekében érdemes lehet jobban, pontosabban instruálni a megkérdezetteket arra, hogy az egyéb helyszíneken történő találkozásokat is feljegyezzék a naplóba.

A beszélgetés formája

A naplóban szereplő névinterpretáló kérdések között az is szerepelt, hogy vajon a megvalósuló kontaktus személyesen zajlott-e, vagy telefonon illetve online kapcsolat útján.

A megkérdezettek a naplóban megjelölt személyek több mint háromnegyedével (78%) face to face, személyesen találkoztak. Majd' minden ötödik (18%) megnevezett személlyel telefonon beszélt a válaszadó, és az alterek csupán 3%-a esetében jelöltek valamilyen ICT-val folytatott beszélgetést (chat, skype, e-mail). A telefon illetve az Interneten tartott kapcsolatok megismerése mindenképpen a naplós adatfelvétel hozadékának tekinthetőek, bár még pontosabb instrukciókkal esetleg ezt is lehet növelni.

Két csoportot lehetett megkülönböztetni, akikkel nem feltétlenül személyesen tartották a megkérdezettek a kapcsolatot a vizsgált hét leforgása alatt: 1) a telefonos kapcsolattartás a testvérekkel, szülőkkel, egyéb rokonokkal illetve a gyerekekkel a leggyakoribb; 2) a megkérdezettek által megjelölt régebbi osztálytársakkal is gyakori a telefonon való kapcsolattartás, illetve a velük való Internetes kapcsolattartás a leggyakoribb. Míg az 1. csoport esetében talán leginkább a közeli családtagokkal való napi történések szervezéséhez, lebonyolításához használják leginkább a telefon által nyújtott lehetőséget, a 2. csoport esetében a régi kapcsolatok ápolása lehet a cél.

A beszélgetés kezdeményezője (N=2321)

A naplóba leginkább olyan kapcsolatokat jegyeztek fel a megkérdezettek, akikkel a szándékolt találkozás, beszélgetés szempontjából intenzívebbnek számít a kapcsolatuk. Kevés

⁸Chi-square=273,637; df=1; Cramer's V=0,345; p=0,000

olyan bejegyzés került a naplóba, mely akcidentálisan jött volna létre. A naplós bejegyzések alapján leggyakrabban munkatársaikkal, szomszédaikkal, illetve egyéb típusú kapcsolataikkal beszélgettek véletlenszerűen a megkérdezettek, pontosabban ezekről a típusú beszélgetésekről készült naplós bejegyzés.

A beszélgetés alkalmával jelen lévők száma.

A válaszadók által megjelölt alterekkel folytatott beszélgetés alkalmával átlagosan 1,78 fő volt jelen az egon kívül, tehát az olyan találkozásokat jegyezték fel leggyakrabban, ahol a megkérdezettől kívül még két másik ember is jelen volt. (Std.dev.=2,79)

H4. hipotézis. A network naplóval az egocentrikus kapcsolati háló széles és aktuális tartománya ismerhető meg. A network naplóba bejegyzett alterek alkotta kapcsolati háló összetétele, szelektivitása, eltér az ugyanazzal az egyénnel felvett névgenerátorban megjelölt mások alkotta kapcsolati háló méretétől és összetételétől.

A következőkben elemzéseimet az egocentrikus kapcsolati hálók szintjén végeztem, azaz ebben a részben már nem az egyéni jellemzőket vizsgáltam, hanem az Ego-k által a két különböző módszerrel végzett adatgyűjtés során megjelölt alterek alkotta egyéni kapcsolati hálók jelentette az elemzési egységet.

Az egocentrikus kapcsolatháló mérete

A kapcsolati háló méretét a tiewise adatbázisokban szereplő adatok aggregálásával nyertem, melynek során az egyes egyénhez felsorolt altereket összeszámolva, minden egyénhez külön változóként (netsize) került az egyes egocentrikus háló méretét jelző adat. A névgenerátorban a megkérdezettek átlagosan 9,26 altert említettek, a naplóba pedig az egy hét alatt átlagosan 18,17 kapcsolatot jegyeztek. Meg kell azt is jegyezni, hogy a névgenerátor 8 szituációjába összesen több mint háromezer bejegyzés került, a naplókba pedig egy hét alatt majdnem öt és félezer megvalósuló kontaktust jegyeztek fel a megkérdezettek.

3. táblázat

Az egocentrikus kapcsolati háló mérete – névgenerátor, napló.

	Névgenerátor N=142	Napló N=142
Megjelölt alterek száma összesen	1315	2580
mean	9,26	18,17
std.deviation	5,11	12,73
min	2	2
max	31	93
Bejegyzett kapcsolatok/kontaktusok száma	3048	5451

Méret és multi funkcionalitás

Dolgozatomban azokat az ego-alter kapcsolatokat tekintetem multifunkcionálisnak, ahol az alter az ego által kitöltött névgenerátorban legalább két szituációban meg van jelölve. Feltételezhető, hogy minél tágasabb kapcsolati hálóval rendelkezik valaki, annál kevesebb a multifunkcionális kapcsolatainak aránya az egocentrikus hálóban. A névgenerátorban szereplő személyek legnagyobb részét (42%) csak egy szituációban említette a megkérdezett, a hétféle élethelyzet közül csak egyben jelentett segítséget ego számára. A megjelölt alterek 58%-a sorolható a fenti meghatározás szerint a multifunkcionális kapcsolatok közé, azaz olyan kapcsolatot jelent, melytől az általam felsorolt szituációk közül legalább kétféle segítséget kaphat az egyén. Az adatok szerint szignifikáns összefüggést van az egyéni network kiterjedtsége és multi funkcionalitása között. A névgenerátorral mért támogatást nyújtó kapcsolati háló multi funkcionalitása negatívan korrelál az adott kapcsolati háló méretével⁹, mely arra utal, hogy minél kisebb egy kapcsolati háló, annál valószínűbb, hogy egy kapcsolat többféle segítséget is nyújt, azaz multifunkcionális.

Az átlagos network méretének és összetételének különbségei

A kapcsolati háló méretét és összetételét befolyásoló tényezők vizsgálatához modelleket építettem külön a névgenerátorból és külön a naplóból származó adatokkal. A modell érvényességét és a független változók hatását lineáris regresszió elemzéssel teszteltem.

Az elemzésbe bevont változók:

Függő: a network mérete (névgenerátorral illetve naplóval) – folytonos változó

Független:

- az ego neve (1 2) – nominális változó
- az ego kora – folytonos változó
- iskolai végzettsége (1 3) – ordinális (mivel az iskolai végzettség különbségei mögött elkülöníthető szociológiai háttérrel feltételezek, így, ordinális formában léptetem be a változót a modellbe)
- családi állapota (1 5) – nominális – a családi állapotnál csak a házasokat/élettársi kapcsolatban élőket és a hajadonokat/nőtleneket vonom be a modellbe, mert az özvegyek és az elváltak nagyon kevés elemszámmal szerepelnek. A bevont itemeket dummyztam, és így kerülnek be a modellbe

⁹Pearson Corr. -0,355; p=0,000

- gazdasági aktivitása (1 2) – nominális - csak az aktív-nem aktív kategóriákat használva.

Mivel a vizsgált függő változó folytonos, lineáris regresszióval írtam le a fenti független változók befolyását a network méretre. A modellt stepwise módszerrel futtattam, melynek során azok a változók maradnak a modellben, amelyek szignifikáns kapcsolatban vannak a vizsgált függő változóval.

A két módszerrel mért egocentrikus kapcsolati háló összevetése

4. táblázat

Network méret és network összetétel

	Befolyásoló változók	
	Névgenerátor	Napló
network méret	-	iskolai végzettség családi állapot (nőtlen/hajadon)
rokonsági hányados	családi állapot (nőtlen/hajadon) iskolai végzettség	kor iskolai végzettség családi állapot (házassági/élettársi kapcs.)
barátok aránya	családi állapot (nőtlen/hajadon) iskolai végzettség	családi állapot (nőtlen/hajadon)
munkatársak aránya	nem gazdasági aktivitás	gazdasági aktivitás
szomszédok aránya	kor	kor

A network mérete

A naplóval mért egocentrikus kapcsolati háló méretét szignifikánsan meghatározza az egyén iskolai végzettsége és családi állapota. A névgenerátorral mért kapcsolati háló nagyságát egyik változó sem befolyásolta szignifikánsan.

A network összetétele

A két módszerrel mért kapcsolati háló összetételét különböző változók magyarázzák szignifikánsan.

- A rokonsági hányados esetén a naplónál szignifikáns hatást mutat az ego kora, míg ez a névgenerátornál nem mondható el. A másik eltérés a rokonsági hányados magyarázatában a megkérdezett családi állapota volt: a naplónál a házasságban, élettársi kapcsolatban élés volt meghatározó a rokonok arányában, míg a névgenerátornál a nőtlenség és hajadonság esetében.
- A barátok arányát mindkét módszerrel mért adatok esetén szignifikánsan befolyásolja az egyén családi állapota közül a nőtlenség/hajadonság kategória, de a névgenerátornál az egyén iskolai végzettsége is szignifikáns kapcsolatot mutat a barátok arányával.

- A munkatársak aránya esetén is egyezés a két módszer adatai között, hogy a gazdasági aktivitás meghatározó, de a névgenerátornál még az ego nem is lényeges különbségeket okoz.
- A networkben megjelenő szomszédok arányát mindkét módszer esetén az egyén kora határozza meg szignifikánsan.

Az egoháló szelektivitása

A kapcsolatháló szelektivitását olyan demográfiai változók mentén vizsgáltam, mint a nem, kor, iskolai végzettség. Azt néztem meg, hogy az egyes válaszadók hogyan választottak, jelöltek meg altereket az egyes módszerek alapján.

A fenti változók vizsgálatát az altereket tartalmazó adatbázisokban kezdtem. Első lépésben aggregáltam az adatokat mind a napló, mind a névgenerátorban megjelölt altereket figyelembe véve, és kiszámoltam, hogy az egyes kapcsolathálót alkotó altereknek átlagosan milyen aránya azonos nemű, korú, iskolai végzettségű, mint a megkérdezett.

A vizsgált változók összefüggését egyszerű korrelációs értékekkel határoztam meg. A korrelációs együtthatók alapján (Pearson) a következő sorrendet lehet felállítani a naplóban megjelölt személyek és az egyének vizsgált jellemzői alapján: 1) legerősebb a kor szerinti szelektivitás 0,67-es értékkel; 2) nem szerinti választás 0,61-es értékkel; 3) az iskolai végzettség 0,49-es értékkel.¹⁰ A megkérdezettek tehát inkább a hasonlóság elv alapján tartják a kapcsolatot másokkal. A korrelációs értékek minden esetben szignifikánsak. A fenti szelektivitást a névgenerátorban megjelölt alterekkel kapcsolatban is lehetett vizsgálni. 1) kor szerinti szelektivitás 0,68-as értékkel; 2) iskolai végzettség 0,48-as értékkel; 3) nem 0,43-as értékkel. Az iskolai végzettség hasonló értékkel mutatja a szelektivitást, mint a napló, a nem szerinti választás azonban a névgenerátorban gyengébbnek tűnik. A korrelációs értékek minden esetben szignifikánsak. (Függelék 3)

¹⁰ Angelusz és Tardos 1988-ban azt találták, hogy a lakóhely alapján történő szelekció a legerősebb (0,90), majd a nemek szerinti szelektivitás következik (0,60), aztán az életkor szerinti (0,57), majd az iskolázottság szerinti (0,53). (Angelusz-Tardos, 1988.)

H6. hipotézis. A network naplóval az egyéneknek mind az erős, mind pedig a gyenge kapcsolatai is széles körben megismerhetők. A napló módszerrel feltárható a hagyományosan erős és gyenge kapcsolatok közötti mező egy része, mely mindenképpen fontos hozzávéka a naplónak.

A kötések erőssége

A network naplóból megismert szélesebb kapcsolati hálóban rejlő lehetőségek kiaknázásával próbáltam meg a továbbiakban majd a klasszikusan erős-gyenge kapcsolatok közötti társas mezőt felrajzolni.

A diadikus kapcsolatok erősségét a network napló által gyűjtött adatok alapján, a naplókban megjelölt alterekre vonatkozóan mértem.

Ahhoz, hogy részletesebben leírjam az erős és a gyenge kapcsolatok közötti társas mezőt, főkomponens analízist alkalmaztam. Az elemzést a tiewise adatbázisokban végeztem, azaz a megkérdezettek által megjelölt alterek szintjén.

Az elemzésbe bevont független változók: 1) „Általában mennyire élvezzi a megjelölt társaságát?”; 2) „Beszélgetési gyakoriság”; 3) A vizsgált héten hányszor találkoztak; 4) Intim-e a kapcsolat.

A főkomponens elemzésbe bevont változók közül mindegyik meghaladta a kívánt 0,25-ös kommunalitást és a modell több mint 50%-ot megőrzött az eredeti változók információtartalmából.

Az elemzésbe bevont változók közül az ego-alter kapcsolat intimitását mérőnek volt a legerősebb hatása, majd az általános beszélgetési gyakoriság következett. A főkomponens alakulását legkevésbé az befolyásolta, hogy az ego általában mennyire kedveli az adott alter társaságát.

A kapcsolatok erőssége a kapcsolat típusa szerint

Az erős és a gyenge kapcsolatok közötti társas mezőt a kapcsolat típusa szerint vizsgáltam. Arra kerestem a választ, hogy vajon az ego-alter közötti különböző kapcsolatok az általam konstruált erősségi mutató szerint hol helyezkednek el az egyént körülvevő társas mezőben.

A továbbiakban a faktorszakórokot tartalmazó változót tekintem a kapcsolat erősségét mutató indexnek. Ezt vettem össze a kapcsolat természetét jelző változóval, azaz megvizsgáltam, hogy az adott kapcsolat jellegét tekintve milyen erősségű kapcsolatokat tartalmaz az egocentrikus háló.

A főkomponens elemzés által létrehozott index tehát minden egyes alterhez kiszámította az adott ego-alter kapcsolat erősségét. Ennek az indexnek minél magasabb az értéke, annál erősebb kapcsolatot jelent. Az így számított index értéke 1,99 és – 2,68 között mozog.

Az ego-alter diádikus kapcsolatok erősségét azok típusa alapján vizsgáltam tovább, úgy hogy az ego-centrikus kapcsolati háló felépítését minél részletesebben le lehessen írni. A naplóval gyűjtött adatok alapján a megszokott, kétpólusú (erős és gyenge kapcsolatok) „világ” helyett egy árnyaltabb társas mező rajzolódott ki. A kevésbé jelentős különbségek is kitapinthatóvá váltak, kialakult egyfajta sorrend, ahol az erős erős kötésektől, a gyenge erősökön keresztül a laza gyengéken át a nagyon gyenge gyenge kötésű kapcsolatokig lehet a típusokat beazonosítani.

Az ego-alter kapcsolat természete és a kapcsolat erőssége közötti összefüggést varianciaanalízissel vizsgáltam. A két változó közötti kapcsolat szignifikáns és az átlagok szórásából meglehetősen jelentős arányt magyaráz.

Eredeti kérdésemet, azt tehát, hogy mi is van az erős és a gyenge kapcsolatok között, a varianciaanalízis során kapott átlagok ábrázolásával vizsgáltam.

Az egocentrikus kapcsolati háló felépítése a modell alapján

1. Erős erős kapcsolatok

Az egyik oldalon a klasszikusan erősnek számító, *közeli családtagok* (házastárs, gyermek, testvér) jelennek meg, ahol jelen van az egymás kedvelése, az intimitás és a gyakori találkozás, beszélgetés. Ha a szülőket külön vizsgálom, külön az anyákat és külön az apákat, akkor azt lehet elmondani, hogy a skálán a szülő helyét foglalják el anya és apa sorrendben, tehát az anyákhoz fűződő kapcsolatot némiképp pozitívabban ítélték meg a megkérdezettek.

2. Gyenge erős kapcsolatok

A *közeli barátokkal* való kapcsolat erőssége jóval alacsonyabb, mint a közeli családtagoké, ezért az erős kapcsolatok közé lehet őket is sorolni, de jól látható, hogy a velük való kapcsolat lényegesen gyengébb, mint az előző kategóriába tartozóké. A kapcsolat erősségét vizsgálva, a *jelenlegi osztálytársak* következnek. A jelenlegi osztálytársak még pozitív kapcsolatnak, de már közel sem olyan fontosnak minősülnek. Ez a kategória persze inkább a fiatalabb generáció network-jében fordul elő inkább. A közeli barát illetve a jelenlegi osztálytárs átlagai megegyeznek, mely arra is utalhat, hogy a fiatalok esetén az éppen aktuális osztálytársak és a közeli barátok között nincs túl nagy különbség. Az elemzésbe bevont változók külön, részletesebb vizsgálatánál bebizonyosodott, hogy a közeli barátokkal a megkérdezettek

nagyobb arányban (67%) beszélnek meg számukra fontos dolgaikat, míg a jelenlegi osztálytársaknak csak ötöde (27,7%) tekinthető ilyen szempontból intim kapcsolatnak.

Pozitív, de már közel sem olyan erős kapcsolatnak számítanak még az *egyéb rokonok*, illetve a jelenlegi szomszédok. A *jelenlegi szomszédokkal* való kapcsolat szinte alig látható, ezzel is erősítve a velük való „felemás” érzetet: vannak, akiknek nagyon fontosak (pl. idősebbeknek), vannak, akik számára egyáltalán nem számítanak. A jelenlegi szomszédokkal kapcsolatban szignifikáns összefüggést találtam tekintetben, hogy vajon a nemi hasonlóságok, különbözőségeik mennyire határozzák meg az erősebb és gyengébb kapcsolatnak minősíthető szomszédi viszonyt. Adataim szerint a hasonló nemű szomszédok közötti kapcsolat az épített modell szerint erős, míg a nemi szempontból heterogén szomszédosági kapcsolatok inkább gyengék.¹¹

3. Erős-gyenge kapcsolatok

A *jelenlegi munkatárs* kategória az első, mely már a negatív tartományba esik, mely jól mutatja a munkatársi kapcsolatok kiüresedését. A jelenlegi munkatársaktól gyengébb kapcsolatok a *régebbi szomszédok*, *korábbi munkatársak*, *régebbi osztálytársak*. (Ez utóbbi két kategória megegyező értékkel.) Ahogy tehát időben is távolodunk a pillanatnyi élethelyzettől, a korábbi kapcsolatok is úgy gyengülnek, de még megmaradnak fontos gyenge kapcsolatoknak.

Úgy tűnik, hogy az időnek nagy szerepe van a kapcsolatok erősségének formálódásában: az idő múlásával bizonyos típusú kapcsolatok gyengülnek, erodálódnak, de ezek a kapcsolatok még „láthatóak” maradnak az egyén aktív kapcsolati hálójában, így valószínűleg szükség esetén mobilizálhatóak is ezek a kapcsolatok.

4. Gyenge gyenge kapcsolatok

Az erős-gyenge skála másik pólusán azok az ismerősök helyezkednek el, akikkel a kapcsolat gyenge, azaz nem intim, és bizalmatlan. A *tanár kategóriába* (jelenlegi, korábbi tanárok) tartozókkal való kapcsolat már igazán gyenge: a tanárok, legyenek bár aktuális, vagy korábbi kapcsolatok, kapcsolatrendszerünknek inkább a gyengébb pólusán tűnnek fel, de még láthatóak bizonyos esetekben. A gyenge gyenge kapcsolatokhoz tartoznak az egyéb, nem

¹¹ Pearson Corr.=-0,274; p=0,001

rokoni kapcsolatok, a munkahelyhez köthető kapcsolatok, illetve azok a kapcsolatok, melyekkel a bizonyos szolgáltatások igénybevétele során jöhet létre kontaktus.¹²

A klasszikusan erősnek számító kötések (közeli családtagok) tehát a modellben is a pozitív és erős póluson helyezkednek el, a hagyományosan gyengének minősített kötések pedig nálunk is a gyenge póluson tűntek fel. A modell tehát megerősítette azt, hogy a régebbi kapcsolataink, egyéb ismerőseink, szolgáltatásokhoz, munkahelyhez kötődő kapcsolataink gyenge kötésként funkcionálhatnak, azaz olyan információk, erőforrások áramlását segíthetik elő, melyeket a csak erős kapcsolatokkal rendelkezők nem feltétlenül érnek el.

Az ego-alter kapcsolat erősségét mérő főkomponens és a kapcsolat természetét mutató változók felhasználásával leírt kapcsolati hálót megvizsgáltam az ego neme és kora szerint. Arra voltam kíváncsi, hogy vannak-e, és ha igen, akkor milyen eltérések a különböző típusú kapcsolatok természete és az ego neme illetve kora szerint.

Mind a közeli, mind a távolabbi családtagokkal való kapcsolata a nőknek erősebb, melyet azzal a hagyományos női/ feleség szereppel lehet indokolni, hogy az ő feladatuk a család összetartása, a családi kapcsolatok ápolása. A közeli barátokkal való kapcsolat erőssége nem nagyon tér el a férfiak és a nők körében, tehát egyrészt azt a képet lehet megerősíteni, hogy a férfiak baráti kapcsolataiban is fontos szerep jut az intimitásnak, másrészt pedig azt, hogy a közeli baráti kapcsolatok hasonló tartalommal bír mindkét nem esetén. Ehhez érdemes lenne még megvizsgálni pl. a baráti találkozások, beszélgetések tartalmát is. A jelenlegi szomszédokkal való erős kapcsolat is a nőkre jellemző jobban. A nők esetén a jelenlegi szomszédokkal való kapcsolat pozitív, míg a férfiak esetében már a negatív mezőbe hajlik.

A megkérdezettek kora alapján megállapíthatjuk, hogy a házastársakkal való kapcsolata a fiatal (18-39 év) és idős (60<) generációk esetén erősebb. A gyerekekkel való kapcsolat erőssége a fiatal megkérdezettek esetében a legnagyobb, és ez az erősség a kor előrehaladtával egyre csökken. Elsősorban minden bizonnyal a találkozások ritkulása játszhat szerepet a szülő-gyerek kapcsolat erősségének alakulásában. A gyerek-szülő kapcsolat a két póluson erősebb: 1) a fiatal megkérdezettek kapcsolata szüleikkel a legerősebb, melyet a

¹² A naplóban „*egyéb kapcsolat*”-ként feltüntetett kapcsolatok csoportosításából a következő kategóriákat hoztam létre: 1) a tisztán „*egyéb*” kategóriaként maradt altereket nem tudtam értelmes csoportokba rendezni alapvetően a konkrét meghatározás hiányában.; 2) a „*szolgáltató*” kategóriába a következő, valamilyen lakossági szolgáltatást nyújtó kapcsolatokat/ találkozásokat soroltam: postás, kozmetikus, ügyintéző, boltos, orvos, ápoló, fodrász, cukrász, zöldséges, stb. 3) a „*munkahelyhez kötődő kapcsolatok*” kategóriába kerültek az olyan megnevezett alterek, akiket a megkérdezettek az egyéb kategóriába soroltak, de feltüntették mellettük azt, hogy az adott alter: főnök, beosztott, munkahelyi ismeretség, stb. 4) az „*ismerős*” kategóriába az így jelölt alterek kerültek.

mindennapos találkozás, fontos dolgok megbeszélése mélyíthet el; 2) az idős megkérdezetteknek a szüleikhez való erősebb viszonyulását pedig az együtt töltött idő, gyakoribb beszélgetések, találkozások tehetik erősebbé. Az idős válaszadók szülei értelemszerűen még idősebbek, így a róluk való gondoskodás, a velük való törődés több időt is igényel.

Network méret - kapcsolat típusa - kapcsolat erőssége

A következőkben azt vizsgáltam, hogy a különböző network mérettel rendelkező egyének kapcsolati hálójára tér el egymástól minőségileg is. Ehhez először is az ego network adatbázisban készítettem egy változót (NETTI) a network méretről, mely az átlagos, az átlag alatti és az átlag feletti network mérettel rendelkezőket fogja mutatni. A megkérdezettek körében az átlagos network méret 18 volt. A változó értékei a következőképpen alakultak 1=átlag alatti network méret (maximum 17 alter); 2= átlagos network méret (18-19 alter); 3= átlagon felüli network méret (20-tól több alter).

5. táblázat

A változó megoszlása az alterek szintjén

Network méret	N	%
átlag alatti	785	31,7
átlagos	318	12,8
átlag feletti	1373	55,5
összesen	2476	100

Az alterek legnagyobb része (55%) az átlag feletti network mérettel rendelkező megkérdezettekhez tartozik, harmaduk (32%) az átlag alatti network mérettel bíró egokhoz, 13%-uk pedig az átlagos network kiterjedésű egohálók tagjai.

A network kiterjedését mutató változót a kapcsolat típusa és a kapcsolat erőssége szerint vizsgáltam. Kérdés, hogy milyen különbségek vannak a network méret szerint a kapcsolat erősségét és típusát illetően:

- milyen kapcsolatok hiányoznak a különböző méretű networkból
- milyen erősségűek a netsize szerint a különböző típusú kapcsolatok

Ezt varianciaanalízissel vizsgáltam a tiewise adatbázisban, hiszen ez az adatbázis tartalmazza az elemzéshez szükséges változókat.

Az adatok alapján megerősíthető az, hogy akiknek szűkebb a kapcsolati hálójuk, azok között a kötések erősebbek, míg a kiterjedtebb kapcsolati hálóval rendelkezők esetén a közeli

családtagokhoz fűződő pozitív, míg minden más kapcsolati típushoz tartozókkal szemben negatívabb viszonyulás jellemző. Kiterjedtebb kapcsolati hálóval pedig a fiatalok, hajadonok/nőtlenek, házások és a legalább középfokú iskolai végzettségűek rendelkeznek.

Az átlagos kapcsolat hálóval rendelkező megkérdezettek hálójából hiányoznak a jelenlegi osztálytársak és az „ismerősként” titulált alterek.

A kiterjedt kapcsolati hálót mutató személyek network-je tehát olyan alterekben bővebb, melyek a gyenge kapcsolatok arányát erősítik a hálóban. Ezek a megkérdezettek több szállal integrálódnak a társadalomban, és a gyenge kötések keresztül több erőforrást mobilizálhatnak. Lényeges, hogy ezek a kapcsolatok a naplós adatfelvétel során „láthatóvá” váltak.

H6.1. Napló és névgenerátor

A fentebb ismertetett főkomponens elemzést elvégeztem úgy is, hogy a változók közé beépítettem a névgenerátorba való bejegyzéseket is, azaz ötvöztem a két módszer adatait. Az eredeti főkomponens elemzés során használt változókat a kapcsolat multi funkcionalitását mutató változóval bővítettem. A változót 2, alacsony mérési szintű változó összevonásával hoztam létre:

- az adott kapcsolat benne volt-e a névgenerátorban (0 1);
- az adott kapcsolat legalább két szituációban említve volt (0 1).

Így létrehoztam a multi funkcionalitást mutató indexet (MULTIFUN).

A faktorszórok alapján elkészített skála két esetben tért el attól a modelltől, amelyik nem tartalmazta a multi funkcionalitást mutató változót: 1) a jelenlegi szomszédok „jobban látszanak” a multi funkcionalitást is tartalmazó főkomponens esetén; 2) helyet cserélt a régebbi munkatárs és régebbi osztálytárs kategória, kevésbé gyengének mutatva ez utóbbi kategóriát a multi funkcionalitással bővített modellben. Továbbá az jellemző, hogy az egyébként is erős kapcsolatok a multi funkcionalitással együtt még erősebbeknek mutatkoznak.

III. A tudományos eredmények rövid összefoglalása, azok hasznosítása, a hasznosítás lehetőségei

Az eredmények összegzése, kutatási kérdések megválaszolása

Dolgozatomat alapvetően két hipotéziskötegre fűztem fel: egyrészt a napló, mint módszer működését, másrészt a naplóval megismerhető kapcsolati háló összetételét tanulmányoztam.

A napló, mint módszer működésének tapasztalatai

- A kutatás során bebizonyosodott, hogy a napló, mint mérőeszköz jó esélyt ad arra, hogy az egocentrikus kapcsolati háló viszonylag széles, összetett, aktív és aktuális részét ismerjük meg.
- Vannak olyan csoportok, akik körében a napló jobban működik: a fiatalok naplózási kedve, az általuk bejegyzett népes alterszám utalhat a módszer hatékony alkalmazhatóságára a korosztály kapcsolathálózatának vizsgálata során. Mivel a naplóban megjelölt személyek között gyakori a barát, akivel az egy hét leforgása alatt találkozott az egyén, jól megismerhető a módszerrel az egyént körülvevő baráti háló, mely még jobban indokoltá teheti a fiatalok körében történő alkalmazást.
- Azok az alterek kerültek bejegyzésre, akik – legyenek bár futó találkozások, ismeretségek – valamilyen pozitív viszonyulás mutatkozik ego részéről. A kapcsolatok szorosságát tekintve ugyanis nincs számottevő különbség a névgenerátorban és a naplóban bejegyzett alterek között, mindkét módszerben szereplő személyek majd' háromnegyedével szoros kapcsolata van a megkérdezettnek. Ez azért érdekes, mert a naplóba lényegesen több olyan kapcsolat került bejegyzésre, amelynek nem feltétlenül kellene szorosnak lennie.
- Akik bekerültek a naplóba, azok leginkább bizalmas kapcsolatok: ahhoz, hogy valakit feljegyezzen az egyén a naplóba, a bizalom az egyik legfontosabb kritérium. Ha a szűkebb családtagokat nem számítjuk, a megkérdezettek az általuk a megjelöltek jelentős részével (43%) beszélne meg számára fontos dolgokat.
- A két módszerrel felmért egocentrikus kapcsolati háléhoz zömében olyan személyek tartoznak a megkérdezettek esetén, aki a vizsgált személyek támogató, de egyben aktív és aktuális networkjét is gazdagítják. A megkérdezettekkel kapcsolatban elmondható, hogy a névgenerátorban feltüntetett altereknek valamivel több, mint harmada (36,5%) olyan kapcsolat, akivel a találkozás nem rendszeres, hiszen a naplóval vizsgált héten

az adatok szerint nem volt megvalósuló kontaktus. Ezeket a kapcsolatokat nevezhetjük az ego által bizonyos helyzetekben vélt támogató kapcsolatainak. Ezek a kapcsolatok bekerülnek ugyan az egyén névgenerátorral mért kapcsolati hálójába, de nem biztos, hogy ezekre a kapcsolatokra az egyén valóban számíthat is a megjelölt esetekben.

- A megkérdezettek egyharmada feljegyzett futó kapcsolatokat is. Nagyobb arányban voltak a nők, a középiskolai végzettséggel rendelkezők, a házasok, a fiatalabbak, a gazdaságilag aktívak, illetve az alacsonyabb multi funkcionalitással bíró kapcsolati hálóval rendelkezők között olyanok, akik ilyen kapcsolatokat is bejegyeztek.
- A naplót kitöltők olyan kapcsolatokat jegyeztek fel leginkább, melyek elsősorban a saját lakásukhoz, saját munkahelyükhöz kötődnek. Lehetséges, hogy ezeket a találkozásokat könnyebben fel lehet idézni, illetve jobban kötődnek az egyén napi rutinjához. A napló jobb működése érdekében érdemes lehet jobban, pontosabban instruálni a megkérdezetteket arra, hogy az egyéb helyszíneken történő találkozásokat is feljegyezzék a naplóba.
- A naplóból a közeli és távolabbi rokonokon, a napi rutinkapcsolatokon kívül megismerhető az egyének aktív kapcsolati rendszere. A naplóban megnevezett alterekkel a naplót kitöltők leginkább egy alkalommal találkoztak a vizsgált héten. Azoknak az altereknek az aránya, akikkel a megkérdezett az adott héten minden nap találkozott, csupán 8%. Ide alapvetően a házastársak, gyermekek és a szülők, azaz a közeli családtagok tartoznak.
- A naplóba bejegyzett alterek jelentős hányadát alkotják az olyan, tágabb kapcsolati hálóhoz tartozó kapcsolatok, melyeket az egyéb módszerekkel nem lehet ilyen részletesen megismerni. Az egyént körülvevő aktív kapcsolati háló tanulmányozása közelebb vihet a gyenge kapcsolatok részletesebb megismeréséhez, illetve a network alakulásának, dinamikájának kutatásához.
- A két módszerben (névgenerátor ill. napló) megjelölt alterek nem feltétlenül egyeznek meg, a napló új elemeket tartalmaz a névgenerátorhoz képest. A naplóban megemlítették közül minden harmadik alter szerepelt ugyanazon ego által kitöltött névgenerátorban is, azaz a naplóban említettek nagy része a névgenerátor kérdéseire képest új kapcsolatot jelent. Minél nagyobb az egocentrikus háló mérete a naplós adatok alapján, annál kevesebb átfedést tartalmaz a két módszer.
- Az adatok alapján látható, hogy olyan kapcsolatok maradhatnak ki egy névgenerátorral történő adatfelvétel során, akik megtalálhatók az egyén körül, de akik társas

támogatására ego nem feltétlenül számít. Viszont, ha ezek a kapcsolatok a naplóval megismerhetővé válnak és a névinterpretáló kérdések mentén az is nyilvánvalóvá válik, hogy fontos kapcsolatok ego számára, akkor az egocentrikus hálónak már egy újabb szeletét ismerhetjük meg. Erre lehet jó a napló módszer.

- Az egy hetes periódus jó képet ad az egyén aktív kapcsolati hálójáról, de annak még részletesebb megismerése további felvételeket igényelhet. Az egy hét praktikusán kezelhető a megkérdezettek szempontjából, nem okoz túl nagy kérést, nem túl megerőltető.

A naplóval megismerhető kapcsolati háló összetétele

1. A kapcsolati háló méretét és összetételét befolyásoló tényezők vizsgálatához először is modelleket építettem külön a névgenerátorból és külön a naplóból származó adatokkal. A modell érvényességét és a független változók hatását lineáris regresszió elemzéssel teszteltem:

- a naplóval felmért network méretét alapvetően a megkérdezett iskolai végzettsége és családi állapota (nőtlen, hajadon) befolyásolja,
- a naplóval felmért network összetételét különböző változók befolyásolják szignifikánsan attól függően, hogy melyik kapcsolati típusokat vizsgáljuk: 1) a kapcsolati hálóban szereplő rokonságok arányát a megkérdezett kora, iskolai végzettsége és családi állapota (házas, élettársi kapcs.) befolyásolja; 2) a barátok arányát a megkérdezett családi állapota (nőtlen, hajadon); 3) a munkatársak arányát egyértelműen az ego gazdasági aktivitása; 4) a szomszédok arányát pedig ego kora határozza meg.

2. Az egocentrikus kapcsolati háló további mutatóját, a homogenitást-heterogenitást vizsgálva megállapítottam, hogy 1) nemi szempontból homogén hálókat hozott mind a napló, mind a névgenerátor; 2) kor szerint inkább azt erősítette meg, hogy a fiatalabbak kapcsolati hálójuk átlagosan 10 évvel idősebb, mint a kitöltők, a középkorúak kapcsolati hálójuk a leghomogénebb a különböző módszerekkel megjelölt alterek átlagéletkorát tekintve, és az idősebbek network-jében a tőlük fiatalabbak dominálnak; 3) iskolai végzettség tekintetében, pedig a középiskolát végzettek kapcsolati hálójuk mutatja a leghomogénebb képet mindkét módszer esetén. A

kapcsolati háló összetételét tekintve, a vizsgált változók mentén, tehát mindkét módszer hasonló eredményeket hozott.

3. A network naplóval az egyéneknek mind az erős, mind pedig a gyenge kapcsolatai is széles körben megismerhetők. A napló módszerrel feltárható a hagyományosan erős és gyenge kapcsolatok közötti mező egy része, mely mindenképpen fontos hozadéka a naplónak. Ahhoz, hogy részletesebben leírjam az erős és a gyenge kapcsolatok közötti társas mezőt, főkomponens analízist alkalmaztam. Az erős és a gyenge kapcsolatok közötti társas mezőt a kapcsolat típusa szerint vizsgáltam. Arra kerestem a választ, hogy vajon az ego-alter közötti különböző kapcsolatok az általam konstruált erősségi mutató szerint hol helyezkednek el az egyént körülvevő társas mezőben.

A naplós módszer napi bontása mellett néhány névinterpretáló kérdés, illetve egy tágasabb network támogatta az általam alkalmazott operacionalizálási eljárást. A kapcsolat erősségének meghatározásához az általában használt “egymás kedvelése”; “beszélgetési gyakoriság” változók mellett olyan változókat vontam be az elemzésbe, mint a vizsgált héten megvalósult kapcsolatok száma. Az egyébként ugyancsak használatos intimitás változót olyan, az ego-alter kapcsolatot jellemző változókból építettem fel, mint pl, hogy ego járt-e már alter lakásán. Az általában használt mutatók közül azonban nem alkalmaztam a multiplicitást, kölcsönösséget, reciprocitást mérőket. Az elemzés során a főkomponens faktorszokójait tartalmazó változót tekintettem a kapcsolat erősségét mutató indexnek. Ezt vettem össze a kapcsolat természetét jelző változóval, azaz megvizsgáltam, hogy az adott kapcsolat jellegét tekintve milyen erősségű kapcsolatokat tartalmaz az egocentrikus háló. Az ego-alter diádikus kapcsolatok erősségét azok típusa alapján vizsgáltam tovább, úgy hogy az ego-centrikus kapcsolati háló felépítését minél részletesebben le lehessen írni. A naplóval gyűjtött adatok alapján a megszokott, kétpólusú (erős és gyenge kapcsolatok) „világ” helyett egy árnyaltabb társas mező rajzolódott ki.

A kevésbé jelentős különbségek is kitapinthatóvá váltak, kialakult egyfajta sorrend:

- erős erős kötések - közeli családtagok,
- gyenge erős kötések - közeli barátok, jelenlegi osztálytársak, egyéb rokonok, jelenlegi szomszédok,
- laza gyenge kötések – jelenlegi munkatársak, régebbi szomszédok, korábbi munkatársak, régebbi osztálytársak,

- nagyon gyenge gyenge kötésű kapcsolatok – tanárok, munkahelyhez köthető egyéb kapcsolatok, szolgáltatásokhoz köthető kapcsolatok, ismerősök.
4. Az ego-alter kapcsolat erősségét mérő főkomponens és a kapcsolat természetét mutató változók felhasználásával leírt kapcsolati hálót megvizsgáltam az napló által megismert kapcsolati háló méretével is. Az adatok alapján megerősíthető az, hogy akinek szűkebb a kapcsolati hálója, annak kapcsolatai erősebbek, míg a kiterjedtebb kapcsolati hálóval rendelkezők esetén a közeli családtagokhoz fűződő pozitív, míg minden más kapcsolati típushoz tartozókkal szemben negatívabb viszonyulás jellemző. Kiterjedtebb kapcsolati hálóval pedig a fiatalok, hajadonok/nőtlenek, házások és a legalább középfokú iskolai végzettségűek rendelkeznek. Az átlagos kapcsolat hálóval rendelkező megkérdezettek hálójából hiányoznak a jelenlegi osztálytársak és az „ismerősként” titulált alterek. A kiterjedt kapcsolati hálót mutató személyek network-je olyan alterekben bővebb, melyek a gyenge kapcsolatok arányát erősítik a hálóban. Ezek a megkérdezettek több szállal integrálódnak a társadalomban, és a gyenge kötésekön keresztül több erőforrást mobilizálhatnak. Lényeges, hogy ezek a kapcsolatok a naplós adatfelvétel során „láthatóvá” váltak.
5. A napló és a névgenerátorból megismert hálót a multi funkcionális mutató összetett változóval vontam be egy modellbe. A főkomponens faktorszámjain alapján elkészített skála két esetben tért el attól a modelltől, amelyik nem tartalmazta a kapcsolati háló multi funkcionális mutató változót: 1) a jelenlegi szomszédok „jobban látszanak” a multi funkcionális mutató tartalmazó főkomponens esetén; 2) helyet cserélt a régebbi munkatárs és régebbi osztálytárs kategória, kevésbé gyengének mutatva ez utóbbi kategóriát a multi funkcionális mutatóval bővített modellben.

A network napló kritikája, értékelése, erősségei, gyengeségei

A napló, mint módszer erősségei:

- Mivel nincs benne korlátozás (pl., hogy kiket és hány fő jelölhet meg), szélesebb körben ismerhetjük meg az egyének valós és aktuális kapcsolatait.
- A napló elején a részletes instrukció, a naplóvezetési „praktikák” segítik az adott nap végiggondolását, a találkozások, beszélgetések felidézését.

- A naplós bejegyzések révén mind az erős, mind a gyenge kapcsolatoknak más aspektusát kapjuk, mint a névgenerátorral vagy akár a pozíciógenerátorral.
- Az eddigi módszerekhez képest pozitív, hiszen plusz infókat hoz be a napló az egyének kapcsolati hálójáról. Az eddigi módszerek az erős és a gyenge kötéseknek csak egy részét hozzák be.
- A naplóból képet kaphatunk a napi kapcsolatok kiterjedtségéről, az átlagos napi kapcsolatok alakulásáról; a napi kapcsolatok háttér információiról (hol találkoztak, ki kezdeményezte a beszélgetést, stb.); a napi kapcsolatok számának ingadozásáról.

A napló, mint módszer gyengeségei:

- A módszer hatékony alkalmazása költséges: ez jelenti az anyagi költségeket, illetve az időbeli ráfordításokat mind a kutató, a kérdezőbiztosok, mind pedig a megkérdezettek részéről.
- A naplóvezetés unalmas lehet - elkezdik kitölteni a naplót, de aztán mégsem írják egy héten keresztül.
- Kevés a friss kapcsolatok jelölése, leginkább azokat a kapcsolatokat rögzítik, akiket már évek óta ismernek.
- Egy hét alatt az ego kapcsolatainak csak egy „mintáját” ismerjük meg.
- Nem tudja mindenki egyformán könnyen kitölteni (írásbeli gondok; kevés hely a naplóban, stb).

A napló módszerben rejlő potenciálok:

- Még pontosabb instrukciókkal, több és aktívabb kérdezőbiztosi segítséggel tovább lehet növelni a naplóval megismerhető alterek körét.
- A találkozások/beszélgetések tartalmának vizsgálata (pl. a roma szakkollégistákkal kapcsolatos kutatásban már ez is benne van).
- A napló alkalmas a hálózati erőforrások viszonylag nagy szeletének feltérképezésére. A névgenerátorból származó információkkal kiegészítve még informatívabb képet kaphatunk az egocentrikus kapcsolati hálót illetően.
- A napló módszer alkalmazásával leírható az egyén kapcsolati hálójának dinamikája (új kötések) és struktúrája. Ehhez olyan panelvizsgálatot szükséges folytatni, ahol éveken

keresztül módunkban áll megfigyelni ugyanazon egyének kapcsolathálózatának változásait bizonyos körülmények megváltoztatásával. (Erre ad jó lehetőséget a fentebb már említett kutatás a roma fiatalok kapcsolathálózatáról.)

- Arra irányuló instrukciókkal, a naplóval lehetővé válik az online és offline kapcsolatok mérése

A napló módszer veszélyei:

- Ha túl sok információt akarunk rövid idő alatt begyűjteni, (pl. lényegesen növeljük a név-, illetve találkozás interpretáló kérdések számát) a módszer unalmassá válhat és növelheti a válaszmegtagadás esélyét.

A kutatás gyakorlati alkalmazhatósága, felhasználhatósága. Tovább lépési irányok

A validitás és megbízhatóság növelése az egocentrikus kapcsolati háló megismerésében

A network napló módszerrel végzett empirikus adatgyűjtés hozzájárulhat az egocentrikus kapcsolati háló mérésének validitás növeléséhez. A validitás alatt itt azt értem, hogy az empirikus mérés mennyire tükrözi a vizsgált fogalom valódi jelentését. Közelebbről a terjedelmi validitás szól arról, hogy az adott mérőeszköz mennyire fogja át a vizsgált fogalom jelentéstartományát (Babbie, 1999).

Azzal, hogy a naplóval megismert kapcsolati háló pontosabban mutatja az egocentrikus kapcsolati háló méretét, illetve, hogy a naplóval az egyén körülvevő alterek szélesebb spektruma ismerhető meg, a validitást növelhetjük. Az időmérleg kutatásokkal kapcsolatosan Szalai is hasonlóan gondolkodott: „*Ha azonban egy bizonyos technika következetesen teljesebb képet nyújt..., akkor a teljesebb beszámolót nyújtó technikát jogosan tekinthetjük „jobbna*” (Szalai, 1978:94). Az időmérleg beszámolókkal kapcsolatosan azonban azt is megjegyzi Szalai, hogy mindegyik változó megbízhatóságú és érvényességű adatokat tartalmaz.

Ami a névgenerátor módszereket illeti, véleményem szerint az inkább egy vélt kapcsolatrendszer tud feltárni, melyeket olyan alterek alkotnak, akikre a megkérdezett, szubjektív, pillanatnyi vélekedése szerint bizonyos szituációban számíthat.

Az elemzések alapján elmondható, hogy a napló módszerrel az egocentrikus network tágasabb részét ismerhettük meg. A névgenerátorhoz képest a napló főleg a gyenge kötéseket

hozza be, a megismerhető kapcsolati háló színesebb. Míg a névgenerátorban rokonsági hányados 51%, a naplóban 33% volt.

A naplóval gyűjtött adatok jobban leírják bizonyos társadalmi jelenségeket, lévén, hogy erősebb magyarázó erővel bírnak bizonyos kérdésekben. A nyíregyházi lakosok életminőségét vizsgáló, kétévente ismétlődő panelkutatás révén a naplót kitöltőkkel kapcsolatban rendelkezésekre állnak további adatok, így a naplóval megismerhető tágasabb és aktív kapcsolati hálóval, várakozásaim szerint jobban magyarázhatóvá válnak bizonyos egyéb (függő) változók (szubjektív egészség, életminőség, elégedettség, stb.).

A naplós módszer megbízhatóságát legbiztonságosabban egy másik kutatás lefolytatásával lehet igazolni. Ez részben meg is történt, hiszen egy kutatás keretében roma fiatalok kapcsolati hálóját vizsgáltuk a napló módszerrel.¹³ A módszerrel megismert kapcsolati háló a normál populációban végzett kutatáshoz nagyon hasonló eredményeket hozott, mely a network napló, mint módszer megbízhatóságát mutatja (Huszt-Dávid-Vajda, 2012).

Az egocentrikus kapcsolati háló dinamikájának vizsgálata

A fentebb említett roma fiatalok kapcsolati hálójának kutatása során alkalom nyílik a napló módszer panelszerű ismétlésére is. Feld és munkatársai (2007) a naplóvezetés bizonyos idő eltelté utáni megismétlését egyrészt a kérdeztettek kisebb megterhelése miatt javasolták, illetve azért, hogy meg lehessen nézni az egyéni kapcsolatrendszerben végbemenő változásokat is. Ebben a kutatásban panel design-nal roma diákok kapcsolathálózatának dinamikus változását lehet majd nyomon követni. Megvizsgálható, hogy (1) mely kapcsolatok maradnak meg, melyek kopnak ki; (2) hogyan változnak a kapcsolatok jellemzői; (3) milyen lesz a kapcsolati háló kiterjedtsége; (4) valamint hogyan változik a kapcsolati háló egésze.

A kutatás elméleti felhasználhatósága

Dolgozatom inkább metodológiai jellegű ugyan, de nem nélkülözheti az elméleti elemeket sem. Vizsgálatom az egocentrikus kapcsolati háló megismerésével foglalkozó elméletek közül leginkább a kapcsolatok erősségének meghatározása, pontosabb definiálása során hozhat újat. Ahogyan a kérdéssel való foglalkozás során is említettem, a legtöbb kutatás alapvetően elfogadja, és elsősorban alkalmazza az erős és a gyenge kapcsolatok egyszerű definícióit. A

¹³ 2011-ben a Magyarországi Jezsuita Egyház másik három történelmi egyházzal és a kormánnyal együttműködve hozott létre az országban négy szakkollégiumot a cigány egyetemisták és főiskolások számára. <http://www.jesc.net/2011/10/the-church-and-the-eu-roma-strategy/>

kutatók egyrészt az egocentrikus kapcsolati háló méretének becslésével foglalkoznak, másrészt pedig azzal, hogy a különböző generátor típusú kérdőívekkel felmért kapcsolati hálót alkotó alterek milyen szerepet játszanak az egyéni erőforrások mobilizálásában.

A naplóval megismerhető kapcsolati háló lehetővé teszi az erős-gyenge dichotómiával való szakítást, hiszen az bizonyossá vált, hogy más típusú kapcsolatok is befoghatók a naplóval, mint a hagyományos értelemben vett erős kötések. Az erős és a gyenge kötések között.

IV. A munka témaköréből megjelent publikációk jegyzéke

1. HUSZTI Éva (2009): Társas kapcsolatok Nyíregyházán. *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle* 4. p. 590-606.
2. HUSZTI Éva (2009): Mint pók a hálóját. Az észak-alföldi régió ifjúsági szervezeteinek kapcsolati hálója. In: *Az Észak-alföldi ifjúsági szervezetek kapcsolati hálója egy szociológiai kutatás mentén*. Nyíregyháza, Kalamáris Egyesület.
3. HUSZTI Éva (2009): A szociometriától a network naplóig. Az egyéni kapcsolati háló mérése. In: *A II. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia Kiadványa*. Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola Tudományos Tanácsa. Bessenyei György Könyvkiadó. p. 31-37.
4. HUSZTI Éva (2010) „Jönnek is a rokonok, ismerősök sorra...” Társas kapcsolatok Nyíregyházán. In: *A Nemzetközi III. Nyíregyházi Doktorandusz (PhD/DLA) Konferencia Kiadványa*. Nyíregyháza, Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola. p. 23-28.
5. HUSZTI Éva (2011): From sociometry to network diary. Measuring personal networks. *Acta MedSoc* Volume 2. Nyíregyháza, Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar. p. 129-141.
6. HUSZTI É.,-DÁVID B.-VAJDA K. (2012): Strong tie, weak tie and in-betweens: a linear measure of tie strength based on network diary datasets. Kézirat. ASNA 2012 konferencia előadás.